

MODERNKORI RABSZOLGASÁG

*Summus ius, summa injuria.
(Cicero et Terentius)*

Napjaink egyik legsúlyosabb és határokon átívelő, transznacionális deliktumait azaz a modernkori rabszolgaság kérdés körét kívánom bemutatni, a lehetőségekhez és a dolgozat terjedelméhez mérten. Szeretném előre bocsátani, hogy a téma teljes körű, mindenre kiterjedő ismertetése helyett inkább a modernkori rabszolgaság fogalmára, illetőleg egyes fajtái közötti fogalmi keveredésre kívánok rámutatni a cikkben.

Kérdésként merülhet fel az olvasóba, hogy miért is fontos kérdés a XXI. században a modernkori rabszolgaság fogalma és annak fajtái? Manapság az emberek többsége azt gondolhatná, hogy a rabszolgaság, mint jelenség már 150 éve¹ eltűnt, csupán az ókortól az újkorig fémjelezte az emberiség történetét. Ezen feltételezések részben helytállóak, hiszen a hagyományos rabszolgaság, amire az emberek többsége asszociál, nem igazán jellemző a fejlett társadalmakra. Azonban a „modernkori” jelzővel előállított műszó hivatott jelezni, hogy a rabszolgaság fogalmánál egy sokkal tágabb, komplexebb, fogalom összességéről van szó. Ezáltal a modernkori rabszolgaság révén felölelt fogalom csokor tartalmára többféle válasz adható, tekintettel arra, hogy nemzeti, illetőleg nemzetközi szinten elfogadott meghatározása nincsen.

A leggyakoribb megközelítés a Comité Contre l’Esclavage Moderne² (CCEM) rendszerével egyező csoportosítás, amely hat legelterjedtebb megjelenési formáját különbözteti meg a modernkori rabszolgaságnak, úgymint: kényszermunka, szexuális kizsákmányolás (szexuális rabszolgaság), adósrabszolgaság, kényszerházasság, hagyományos rabszolgaság és a gyermekmunka.³ Ezzel szemben, a másik kevésbé elterjedtebb felosztást, az angol Modern Slavery Act (Modernkori rabszolgaság törvénye) által került bevezetésre, mely a szolgaság, rabszolgaság, kényszer és kötelező munka fogalmát vonta a törvény hatálya alá.⁴ A két meghatározásban szereplő fogalmaknak van egy közös nevezője, amit sokan tévesen az emberkereskedelemmel, kényszermunkával vagy éppen rabszolgasággal azonosítanak. Azonban a fenti fogalmak álláspontom szerint tévesen követelik maguknak az összekötő szerepet.

A tanulmány további részében így elsőként a modernkori rabszolgaság fajtáit szeretném bemutatni, azt követően szeretnék rámutatni a nemzeti és nemzetközi szinten megjelenő fogalmi tisztázatlanságra, amely egyrészt a nemzetközi szerződések megfelelő nemzeti szinten történő implementálásának elmaradására, illetőleg a megfelelő tagállami

¹ EJEB: Siliadin kontra Franciaország, Kérelem száma: 73316/01

² Francia civilszervezet, 1994-ben alapították, elsősorban az áldozatoknak nyújt segítséget, emellett a társadalom informálása és a rabszolgaság felszámolása a feladata. Számtalan indítvánnyal segíti a francia és az európai politikát a rabszolgaság eltörlésében. Tevékenységére EJEB is többször hivatkozik határozataiban.

³ L’étude de La Comité Contre l’esclavage Moderne:

<http://www.esclavagemoderne.org/008-l-esclavage-moderne/13-page.htm> (Letöltés ideje: 2015.07.29.)

⁴ Modern Slavery Act 2015, Part 1, 1. Cikkely

prevenció hiányára vezethetők vissza. Az utolsó részben pedig bizonyítani fogom, hogy csak a kizsákmányolás lehet a modernkori rabszolgaság jelenségének az alapja.

1. Modernkori rabszolgaság fajtáinak bemutatása

1.1. Hagyományos rabszolgaság

Az 1926. évi Népszövetség keretei között létrejött Egyezmény szerint a rabszolgaság „az egyénnek az az állapota vagy helyzete, amelyben felette a tulajdonjognak ismérveit vagy egyes ismérveit gyakorolják. A rabszolga kereskedés magában foglal minden elfogási, megszerzési vagy átengedési cselekményt, amely az egyénnek rabszolgaságba vetésére irányul; minden cselekményt, amely rabszolgának eladás vagy csere céljára való megszerzésére irányul; minden eladás vagy csere útján való átengedését a rabszolgának, aki eladás vagy csere céljaira szereztetett, úgyszintén általában a rabszolgákkal való kereskedésre vagy ezeknek szállítására vonatkozó minden cselekményt”.⁵ Hivatalosan a rabszolgaságot ma már a világ összes országában eltörölték. (kivéve Mali,⁶ ahol érdemes megjegyezni, hogy az elnök, lépéseket tesz a rabszolgaság eltörlése iránt). Ennek ellenére a hagyományos rabszolgaság, mint a modernkori rabszolgaság egyik formája, továbbra is létező jelenség, mely ma is aggasztó mértékeket ölt. Néhány példa: Szudán, betiltotta, azonban mai napig létező jelenség.⁷ Nigéria 1960-ban tiltotta be, azonban csak 2002-ben kriminalizálta a jelenséget. Mauritius⁸ 2007-ben kriminalizálta a rabszolgaságot, ennek ellenére azonban ma is létező jelenség.

1.2. Kényszermunka

Az ENSZ munkaügyi szervének keretein belül két egyezmény született a kényszer munkáról: az első az 1930-as, 29. számú Egyezmény a kényszer vagy kötelező munkáról, a második az 1956-os 105-os számú Egyezmény, a kényszermunka felszámolásáról, amely szerint a „kényszer- vagy kötelező munka” kifejezés vonatkozik minden olyan „*munkára vagy szolgálatra, amit valamilyen büntetés terhe alatt valakitől követeltek, és amire a munkára kötelezett személy nem szabad akaratából vállalkozott.*”

1.3. Adósrabszolgaság

A rabszolgaság, a rabszolga kereskedés, valamint a rabszolgasághoz hasonló intézmények és gyakorlatok eltörlése tárgyában, Genfben 1956 hozott egyezmény meghatározása szerint: „*az adósi szolgálat, vagyis az olyan személyállapot, vagy helyzet, amely abból a tényből folyik, hogy az adós saját személyes szolgálatait vagy valamely vele függő viszonyban álló személynek szolgálatait adóssága biztosítékául leköti, ha az így teljesített szolgálatok méltányos ellenértékét nem fordítják az adósság törlesztésére, vagy ha a szolgálatok tartama nincs korlátozva, illetve jellege nincs meghatározva.*”

⁵ 1926. évi Genfi Egyezmény a rabszolgaság tárgyában, Népszövetség kerete között jött létre

⁶ UNHCR: Forrás: <http://www.unhcr.org/refworld/country,,,MLI,456d621e2,487f10be1a,0.html> (Letöltés ideje: 2013.03.10)

⁷ HRW: <http://www.hrw.org/legacy/backgrounder/africa/sudanupdate.htm> (Letöltés ideje: 2014.11.07.)

⁸ ENSZ: Assemblée générale, A/HRC/15/20/Add.2., IV. fejezet. A. 32 ASI: Slavery and Slave Redemption in the Sudan Human Rights Watch Backgrounder Updated March 2002 (earlier backgrounder dated March 1999)

1.4. Kényszerházasság

A kényszerházasság tilalmát, nemzetközi szinten az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata deklarálta, melyben kimondja, hogy „házasságot csak a jövőző házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni.”⁹ Ezt követően számos nemzeti törvényalkotás mind polgári, mind büntető jogban fellépett a kényszerházasság ellen, melynek első fecskei a francia és a belga törvényhozás volt.

1.5. Gyermekmunka

A foglalkoztatás alsó korhatáráról kiadott 1973. évi 138. egyezmény a gyermekmunka eltörlését célozza, és 16. életévben rögzíti a legalacsonyabb munkavállalási kort. Ezt a felosztást az ILO meghatározása tovább fragmentálta, miszerint gyermekmunkának tekintendő minden esetben a 12 év alatti gyermeknél megjelenő munka, a 18 év alatti gyermeknél pedig ha a munkaidő a heti 14 órát meghaladja. Legelső törvény a gyermekmunka ellen Angliában született a 19. században, amely kilenc éven aluli gyermekek foglalkoztatását betiltotta és a 18 éven aluliakét pedig napi 12 órában limitálta.

1.6. Szexuális kizsákmányolás

Az 1950. évi New Yorki Egyezmény, a prostitúciós célú emberkereskedelmet és a prostitúció kihasználását egyaránt és feltétel nélkül büntetni rendeli, még akkor is, ha az a sértett beleegyezésével történik. Mit is tekintünk prostitúciónak? Általánosan elfogadott nézet szerint a prostitúció test, pénz ellenében történő árulása. Azonban egyértelmű, hogy ez a fogalom nem fedi, le teljesen a valóságot és a dolgozat szempontjából sem világít rá a lényegre. A prostitúció fogalmának három lényegi összetevője van, mely minden európai ország által elfogadott: szexuális kontaktus, a fizetség, és ismétlődő jelleg.¹⁰ A szexuális kontaktus, egy elég tág fogalom, nem csupán a szexuális aktust jelenti, hanem magába foglal minden más erotikus szolgáltatást is, amelyért fizetség jár. A fizetség is egy tágan értendő fogalom, ugyanis a pénzszolgáltatáson kívül bele tartozik minden egyéb gazdasági juttatás is. Iránymutató meghatározást, az olasz legfelsőbb bíróság adott, amikor 1964. május 11. határozatában, ahol úgy határozta meg a prostitúciót, mint: mások szexuális kielégítése, rendszeres haszonszerzés céljából, ugyanígy az önkielégítés is, ha ugyanezen célból történik.

1.7. Szolgaság

A szolgaság az egyik legnehezebben meghatározható fogalom, tekintettel arra, hogy nemzetközi szerződésekben nem fordul elő. Ennek ellenére az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban EJEB) meghatározta a szolgaság fogalmát mint a kényszermunka

⁹ 16§. (1) Mind a férfinak, mind a nőnek a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fazon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani. A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak.

(2) Házasságot csak a jövőző házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni.

(3) A család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme és joga van a társadalom, valamint az állam védelméhez.

¹⁰ Nicole Fontaine: L’esclavage sexuel: Un défi á l’Europe, Les Editions de Paris-Max Chaleil, 2005. 24-37. o.

egy sokkal súlyosabb formája, amely során az áldozat nem tud vagy úgy érzi, hogy nem tud változtatni a helyzetén, így a kizsákmányolás sokkal jelentősebb mértékű (ennél már csak a rabszolgaság az erősebb), és kiterjed az emberi élet összes többi részére, továbbá reménytelen, hogy az illető saját erejéből javítani tudjon helyzetén, míg a kényszermunka esetén a kizsákmányolás kizárólag a munkára terjed ki.¹¹

2. Kizsákmányolás vagy emberkereskedelem

A fenti fogalmakat csak a meghatározásukhoz releváns nemzetközi szerződések által mutattam be - a probléma felvázolásának az átláthatósága érdekében -, emellett azonban számos Egyezmény tartalmaz még rendelkezést a fenti deliktumok tárgyában,¹² illetőleg kötelezi a tagállamokat ezen deliktumok büntetésére.¹³ Azonban a nemzetközi dokumentumok hatása az legutóbbi időkig alig volt érzékelhető, mivel nemzeti és nemzetközi szinten az egyes fogalmak értelmezési kérdése merült fel. Legáltalánosabb, hogy magát az emberkereskedelmet azonosítják a kényszermunka, rabszolgaság, illetőleg magával a modernkori rabszolgaság fogalmával, ezáltal meggátolva a hatékony prevenciót és a többi bűncselekmény felderítését.

Jelen keveredés nemzetközi szinten az ILO által 2012. június 1. napján kiadott sajtóközleményben is megjelenik,¹⁴ amely szerint az emberkereskedelem tekinthető kényszermunkának,¹⁵ azonban önmagának is ellentmondva, a kényszermunka fogalom meghatározása során a kényszermunka egy fajtájának tekinti az emberkereskedelmet és az adórszolgaságot is.¹⁶ Uniós tagállamai büntető törvénykönyvekre¹⁷ pillantva is láthatjuk, hogy a közelmúlt módosítása előtt külön deliktumként nem tartalmazták a kényszermunkát, szolgásgágot és a rabszolgaságot, hanem az emberkereskedelem tényállásába illesztették bele, ezáltal pedig teljesen figyelmen kívül hagyták, hogy az emberkereskedelem és a rabszolgaság, illetőleg az emberkereskedelem és kényszermunka büntetőjogi szempontból valóságos halmazt alkotnak egymással.¹⁸ Így az elkövető valójában több bűncselekményt valósít meg, az emberkereskedelem, más személy rabszolgaságba vagy szolgásgádba vetésével és a kényszermunkára kényszerítésével. Holott az ENSZ egyezmények óta, tehát majd egy évszázada fenn áll a tagállamok kötelezettsége, hogy pónalizálják ezen

¹¹ EJE: C.N. és V. kontra Franciaország, kérelem száma: 67724/09, 91 pont.

¹² ENSZ: Rabszolgaság és a rabszolgasághoz hasonló gyakorlatok eltörléséről szóló 1956-os Egyezmény, Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Európai Unió Alapjogi Chartája

¹³ EJE: C.N. és V. kontra Franciaország, kérelem száma: 67724/09, 93 pont.

¹⁴ ILO, Questions and answers on forced labour, http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_181922/lang--en/index.htm (letöltés ideje: 2015.05.08), ILO, <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>

¹⁵ ILO, Questions and answers on forced labour: Human trafficking can also be regarded as forced labour, and so the ILO estimate captures virtually the full spectrum of human trafficking abuses or what some people call "modern-day slavery." The only exceptions to this are cases of trafficking for organ removal, forced marriage or adoption, unless the latter practices result in forced labour

¹⁶ ILO, <http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/lang--en/index.htm>, Forced labour takes different forms, including debt bondage, trafficking and other forms of modern slavery. The victims are the most vulnerable – women and girls forced into prostitution, migrants trapped in debt bondage, and sweatshop or farm workers kept there by clearly illegal tactics and paid little or nothing.

¹⁷ Magyar Btk.: 2012. C. törvény vezette be a kényszermunka fogalmát, Francia Btk: 2013.08.05-i törvénnyel vezette be a rabszolgaság, szolgásgág, kényszermunka fogalmát

¹⁸ ÁROP-2.2.16-2012-2012-0005 "A bírósági szervezetrendszer jogalkalmazásának javítása az ítélkezési tevékenység hatékonyságának fokozása érdekében" projekt: http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/e-learning/btk/buntetojog2/lecke4_lap1.html#hiv13

bűncselekményeket. A közelmúltban az Emberi Jogok Európai Bíróságának határozatai hoztak változást, amelynek hatására először Franciaország¹⁹ a 2013. augusztus 5.-ei törvénnyel bevezette a rabszolgaság, szolgaság, kényszermunka tényállását, míg Anglia²⁰ a fentebb említett Modern Slavery Act hatályba lépésével alkotott egy átfogó szabályozást a modernkori rabszolgaság egyes bűncselekményeire.²¹

A magyar Btk. is sokáig csak az emberkereskedelmet rendelte büntetni, és ezen tényállásba kívánta a kényszermunka és rabszolgaság fogalmát bevonni. A 2012. C. törvény hozott változást, amely már kényszermunkát is a deliktumok között határozta meg.

3. Miért fontos a szétválasztása az emberkereskedelemnek a modernkori rabszolgaság egyéb fajtáitól?

*„Az emberkereskedelem bűncselekménye egyike azon számos deliktumnak, amelyek nemzeti büntetőjogi szabályozása – legalább részben – nemzetközi egyezményekben és más instrumentumokban vállalt kötelezettségen alapul.”*²² Maga a nemzetközi szabályozás kialakulásában nagy szerepet játszott az elkövetés rendszerinti transznacionális jellege. A fentebb vizsgált deliktumokat azonban az emberkereskedelem fogalma alávonni több szempontból is problematikus. Ahogy a fenti deliktumok fogalmából is látszik, az elkövetési magatartásuk a legkülönbözőbb módokon valósulhat meg, ugyanakkor mindegyik célzata a személy kizsákmányolása. Így nem a cselekmény elkövetési magatartása, hanem a célzata a közös a fenti deliktumokban. Ráadásul az emberkereskedelem Palermói jegyzőkönyvben rögzített fogalma szerint,²³ legalább személyek toborzásának, szállításának, eladásának, elrejtésének, vagy átvételének meg kell történnie, hogy kimerítse az emberkereskedelem fogalmát. Azonban számtalan eset lehetséges, amikor úgy valósul meg a személy kizsákmányolása, hogy nem meríti ki a fenti tényállást, mivel egyik elkövetési magatartást sem valósítja meg az elkövető.²⁴

Fentiek tekintetében súlyos hibának tartom, hogy az államok illetőleg a nemzetközi szervezetek sem választják el egymástól a fent említett fogalmakat, teljesen figyelmen kívül hagyva szabadságelvonás mértékét, a munkára kényszerítés eszközét ezen állapot idejét, ezáltal nehezítve, hogy valós képet kapjunk a modernkori rabszolgaság egyes bűncselekményeink valós méretéről és így tovább nehezítve az állami fellépés célzottabbá és hatékonyabbá válását.

Bár, az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2011/36/EU irányelv már kötelezi a tagállamokat, hogy az emberkereskedelemhez

¹⁹ EJE: Siliadin kontra Franciaország, 98. pont

²⁰ EJE: C.N. és V. kontra Franciaország, kérelem száma: 67724/09, 91 pont.

²¹ Coronas and Justice Bill 2009 vezette be, a kényszermunka és rabszolgaság bűncselekményét

²² Hollán Miklós Emberkereskedelem - A kizsákmányolás büntetendő esetei és a büntetőjogi szabályozás határai, HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012. 21 o.

²³ Emberkereskedelem: személyek toborzását, szállítását, eladását, elrejtését, vagy átvételét jelenti fenyegetés, erőszak vagy a kényszer más formáinak alkalmazásával, erőszakos elrablás, csalás, megtévesztés, hatalommal vagy kiszolgáltatott helyzettel való visszaélés útján, vagy anyagi ellenszolgáltatás vagy előnyök adásával, vagy elfogadásával annak érdekében, hogy a kizsákmányolás céljából elnyerjék egy olyan személy beleegyezését, aki más személy felett hatalommal rendelkezik. A kihasználásnak magában kell foglalnia legalább a mások prostituálásának kihasználását, vagy a szexuális kizsákmányolás más formáit, kényszermunkát vagy szolgáltatásokat, rabszolgotartást vagy a rabszolgotartáshoz hasonló gyakorlatot, mások leigázását vagy emberi test szerveinek tiltott eltávolítását

²⁴ Ild. Siliadin kontra Franciaország, C.N. és V. kontra Anglia

kapcsolódó összes kizsákmányolást formát büntessék, amely mellett az EJEB közelmúltbéli elmarasztalásai szintén kellő inspirációt adhatnak, melyben egyértelműen kimondták, hogy az emberkereskedelem a kényszermunka, szolgaság és rabszolgaság nem azonos fogalmak és a tagállamok mulasztását jelenti ezen bűncselekmények büntetlenül hagyása.

Így a fentiekből is egyértelműen kitűnik, hogy a modernkori rabszolgaság bűncselekményei között nem az emberkereskedelem, hanem a kizsákmányolás a közös, melyre a tagállamok többsége megfelelő szabályozással egyelőre nem rendelkezik. Véleményem szerint a megfelelő prevenció keretében a bűncselekmények hatékony felderítéséhez, valamint a további EJEB elmarasztalások elkerüléséhez mindenképpen szükség lenne a szabályozás megváltoztatására.